

Jocul
cu mărgelile
de sticlă

O încercare de biografie a lui Josef Knecht,
magister ludi, împreună cu scrierile postume
ale lui Knecht publicate de

H E R M A N N H E S S E

Traducere din limba germană,
prefață și note de
ION ROMAN

CUPRINS

Prefață 5

JOCUL CU MĂRGELE DE STICLĂ

O încercare de introducere 19

BIOGRAFIA LUI JOSEF KNECHT, *MAGISTER LUDI*

Chemarea 59

Waldzell 103

Anii de studiu 129

Două ordine 167

Misiunea 202

Magister ludi 234

În serviciu 265

Cei doi poli 299

O convorbire 327

Pregătiri 364

Circulara 391

Legenda 421

SCRIERILE POSTUME ALE LUI JOSEF KNECHT

Poeziile din vremea școlii și studenției... 485

Cele trei biografii:

Aducătorul de ploaie 499

Duhovnicul 546

Biografie indiană 580

DANTE ALIGHIERI

Infernul

JANE AUSTEN

Mândrie și prejudecată

HONORÉ DE BALZAC

Verișoara Bette

L. FRANK BAUM

Vrăjitorul din Oz

ALBERT CAMUS

Carnete

Fața și reversul. Nunta. Mitul lui Sisif. Omul revoltat. Vara

Primul om

Străimul. Ciurma. Căderea. Exilul și împărăția

LEWIS CARROLL

Aventurile lui Alice în Țara Minunilor

Alice în Țara Oglinzii și ce a găsit acolo

AGATHA CHRISTIE

Zece negri mititei

KATE CHOPIN

Trezirea

SIR ARTHUR CONAN DOYLE

Studiu în roșu-aprins. Semnul celor patru

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

Micul prinț

Curierul de Sud. Zbor de noapte. Pământ al oamenilor. Pilot de război

Citadela

F. SCOTT FITZGERALD

Marele Gatsby

JOCUL CU MĂRGELE DE STICLĂ

O încercare de introducere
pe înțelesul tuturor în istoria lui

...non entia enim licet quodammodo levibusque hominibus facilius atque incuriosius verbis reddere quam entia, verumtamen pio diligenti que rerum scriptori plane aliter res se habet: nihil tantum repugnat ne verbis illustretur, at nihil adeo necesse est ante hominum oculos proponere ut certas quasdam res, quas esse neque demonstrari neque probari potest, quae contra eo ipso, quod pii diligentesque viri illas quasi ut entia tractant, enti nascendique facultati paululum appropinquant.

ALBERTUS SECUNDUS

Tract. de cristall. spirit.

ed. Clangor et Collof, lib. I., cap. 28

În tălmăcirea manuscrisă a lui Josef Knecht:

„...dacă într-o anumită privință și pentru oamenii ușuratici lucrurile fără de ființă pot fi mai lesne și mai cu nepăsare redade prin vorbe decât cele în ființă, pentru istoricii cucernici și conștiințioși este tocmai dimpotrivă: nimic nu se opune într-atâta înfățișării prin vorbe și nimic nu este,

totuși, mai necesar să fie pus în fața ochilor omenești decât anumite lucruri, a căror existență nu poate fi nici dovedită, nici probată, care însă, tocmai prin aceea că oamenii cu-cernici și conștiințioși le tratează într-o măsură ca pe lucruri existente, sunt apropiate cu un pas de existență și de puțința de a lua naștere.“

Intenția noastră este să cuprindem în această carte puținul material biografic pe care l-am putut găsi în legătură cu Josef Knecht, *ludi magister*¹ Josephus III, cum e numit în arhivele jocului cu mărgele de sticlă. Nu trecem cu vederea faptul că această încercare se află, sau pare să se afle, într-o anumită măsură în contradicție cu legile și datinile ce stăpânesc viața spirituală. Unul dintre principiile majore ale vieții noastre spirituale constă tocmai în disoluția factorului individual, în încadrarea pe cât posibil desăvârșită a insului în ierarhia autorității educative și a științelor. Iar acest principiu s-a înfăptuit printr-o tradiție îndelungată în așa măsură, încât astăzi este nemaipomenit de greu, ba chiar în multe cazuri cu totul imposibil să mai găsești amănunte biografice și psihologice despre persoanele, luate individual, care au slujit într-un mod eminent această ierarhie; în foarte multe cazuri, nu mai pot fi stabilite nici măcar numele persoanelor. Una dintre caracteristicile vieții spirituale a Provinciilor noastre rezidă în aceea că organizarea ei ierarhică are drept ideal anonimatul și că se apropie foarte mult de realizarea acestui ideal.

Dacă, totuși, am stăruit în încercarea noastră de a stabili câte ceva asupra vieții lui *ludi magister* Josephus III și de a schița fugar imaginea personalității sale, am făcut-o nu din vreun cult al personalității și nici din nesupunere

¹ „Maestrul jocului“ (lb. lat.)

față de obiceiuri, ci dimpotrivă, după cum credem, numai în sensul unui serviciu adus adevărului și științei. E o idee veche: cu cât formulăm o teză mai ritos și mai categoric, cu atât mai irezistibil și cheamă ea anuteza. Încuviințăm și respectăm ideea care stă la baza anonimatului autorității noastre și a vieții noastre spirituale. Dar o privire aruncată în preistoria chiar a acestei vieți spirituale, îndeosebi în evoluția jocului cu mărgelile de sticlă, ne arată într-un mod incontestabil că fiecare fază a evoluției, fiecare amplificare, fiecare modificare, fiecare cotitură esențială, indiferent dacă ar trebui considerată progresivă sau conservatoare, îl dezvăluie indubitabil nu pe autorul unic și propriu-zis, ci chipul limpede al acestuia tocmai în persoana celui care a introdus modificarea, care a fost instrumentul transformării și al perfecționării.

Firește, ceea ce înțelegem noi astăzi prin personalitate se deosebește considerabil de sensul pe care-l dădeau noțiunii biografii și istoricii din timpurile mai vechi. Pentru ei, și mai ales pentru autorii din acele epoci, care aveau o pronunțată înclinare spre biografie, esențialul la o personalitate pare a fi fost, am zice, trăsătura excepțională, anomalia și unicul, ba chiar, adesea, de-a dreptul patologicul, în vreme ce noi, cei de astăzi, vorbim în genere despre personalități marcante abia atunci când întâlnim oameni care, dincolo de orice originalități și bizarerii, au reușit să se încadreze pe cât posibil complet în generalitate, să se pună pe cât posibil mai deplin în serviciul a ceea ce se află mai presus de persoane. Dacă privim cu mai multă atenție, constatăm că și Antichitatea a cunoscut acest ideal: întru-chiparea „înțeleptului“ sau a „desăvârșitului“ la vechii chinezi, de pildă, sau idealul învățaturii socratice despre virtute aproape că nu se deosebesc prin nimic de idealul nostru actual, iar unele mari organizații spirituale, cum ar fi Biserica Romană în epocile ei de glorie, au cunoscut principii similare, și unele dintre figurile lor cele mai mari, ca Sfântul

Toma din Aquino, ne apar, aidoma statuilor din vechea Grecie, mai mult ca niște reprezentări clasice ale unor tipuri decât ca persoane individuale. Cu toate acestea, în vremurile dinaintea reformării vieții spirituale, care a început în secolul douăzeci și ai cărei moștenitori suntem, acel vechi ideal pur se pierduse, pare-se, aproape cu totul. Suntem uimiți când în biografiile din acele timpuri găsim povestindu-se cam prea pe larg câți frați și câte surori a avut eroul sau câte urme și cicatrice sufletești i-au lăsat desprinderea de copilărie, pubertatea, lupta pentru afirmare în viață, căutările în dragoste. Pe noi, cei de astăzi, nu ne interesează patologia, nici istoria familială, nici viața instinctuală sau digestia și somnul eroului; pentru noi nu sunt deosebit de importante nici chiar preistoria lui spirituală, educația prin studiile preferate, lecturile îndrăgite și așa mai departe. Pentru noi, erou și om vrednic de un interes deosebit devine numai acela care este pus de natură și prin educație în situația să-și dizolve aproape pe de-a-ntregul persoana în funcția ei ierarhică, fără ca totuși prin aceasta să-și piardă impulsul puternic, proaspăt, demn de admirat, care constituie mireasma și valoarea individului. Iar când între persoană și ierarhie se ivesc conflicte, noi vedem chiar în aceste conflicte piatra de încercare a dimensiunilor unei personalități. Pe cât de puțin suntem de acord cu rebelul pe care poftelile și pasiunile îl împing la ruptura cu ordinea stabilită, pe atât de mult venerăm amintirea unui sacrificiu, a ceva cu adevărat tragic.

Interesul pentru persoană, pentru nume, pentru înfățișare și gesturi ni se pare deci îngăduit și firesc la ei, la eroi, la acești oameni într-adevăr exemplari, fiindcă până și în cea mai desăvârșită ierarhie, în organizația cea mai lipsită de fricțiuni noi nu vedem nicidecum o mașinărie înjghebată din piese moarte și indiferente în sine, ci un corp viu, alcătuit din părți și animat de organe care își au fiecare chipul propriu și independența sa și participă la

minunea vieții. În acest sens ne-am străduit să adunăm informații despre viața maestrului jocului cu mărgelile de sticlă Josef Knecht, îndeosebi din cele scrise de el însuși, dând la iveală și mai multe manuscrise, pe care le considerăm vrednice de citit.

Ceea ce avem de împărtășit asupra persoanei și vieții lui Knecht este desigur cunoscut în întregime sau în parte unora dintre membrii Ordinului, în special jucătorilor cu mărgelile de sticlă, și tocmai din acest motiv cartea noastră se adresează nu doar acestui cerc, ci nădăjduiește să-și afle cititori plini de înțelegere și dincolo de el.

Pentru acest cerc restrâns, cartea noastră nu ar avea nevoie de nicio introducere și de niciun comentariu. Întrucât însă dorim ca biografia și scrierile eroului nostru să aibă cititori și în afara Ordinului, ne revine sarcina cam dificilă să începem cartea cu o mică introducere populară, destinată cititorilor mai puțin avizați, despre sensul și istoria jocului cu mărgelile de sticlă. Subliniem că această introducere este și dorește să fie una cu caracter popular și că nu are nicio pretenție să lămurească problemele jocului și ale istoriei lui care sunt încă discutate în însuși interiorul Ordinului. Momentul pentru o expunere obiectivă a acestei teme este încă foarte departe.

Așadar, să nu se aștepte de la noi o istorie și o teorie completă a jocului cu mărgelile de sticlă; nici chiar autorii mai vrednici și mai iscusiți decât noi nu ar fi astăzi în stare de așa ceva. Sarcina aceasta rămâne pe seama viitorului, dacă nu cumva sursele și premisele spirituale pentru așa ceva nu se vor pierde până atunci. Iar un manual despre jocul cu mărgelile de sticlă poate fi studiul nostru cu atât mai puțin; un asemenea manual nici nu se va scrie vreodată. Regulile acestui joc al jocurilor se învață numai pe calea obișnuită, prescrisă, care cere câțiva ani, și nimeni dintre inițiați nu ar putea avea vreun interes să facă aceste reguli ale jocului mai ușor de învățat.

Aceste reguli, limbajul semnelor și gramatica jocului reprezintă un fel de limbaj secret foarte perfecționat, la care participă mai multe discipline științifice și ramuri ale artei, mai ales însă matematica și muzica (respectiv, știința muzicii), și care este în măsură să exprime și să pună în relații reciproce conținutul și rezultatele celor mai multe științe. Jocul cu mărgelile de sticlă este, așadar, un joc care sintetizează toate conținuturile și valorile culturii noastre, se joacă cu ele, cam cum trebuie să se fi jucat cu vopselele de pe paleta sa un pictor din perioadele de înflorire a artelor. Tot ceea ce a produs umanitatea ca știință, gândire înaltă și opere de artă în epocile ei creatoare, tot ceea ce perioadele ulterioare de studiu savant au exprimat în concepte și au transformat în tezaur intelectual, tot acest material uriaș de valori spirituale este adus în joc de jucătorul cu mărgelile de sticlă, așa cum o orgă e făcută să cânte de către organist, iar această orgă este de o perfecțiune aproape de neconceput, clapele și pedalele ei ating întregul cosmos spiritual, registrele ei sunt aproape nenumărate, astfel încât, teoretic, cu acest instrument poate fi reprodus în joc întregul conținut spiritual al lumii. Clapele, pedalele și registrele sunt acum precis statornicite, modificările și încercările de perfecționare în ceea ce privește numărul și așezarea lor sunt de fapt posibile numai în teorie: îmbogățirea limbajului jocului prin introducerea unor noi conținuturi este subordonată celui mai sever imaginabil control exercitat de conducerea supremă a jocului. Dimpotrivă, în interiorul acestei alcătuirii solide sau, ca să rămânem la metafora noastră, în interiorul complicatei mecanici a acestei orgi uriașe, fiecărui jucător îi stă la îndemână un univers întreg de posibilități și combinații, iar ca printre mii de jocuri executate strict să se asemene două măcar, mai mult decât superficial, este ceva aproape cu neputință. Chiar dacă s-ar întâmpla vreodată ca doi jucători să-și compună jocul, fără

vreo înținție, din același mic mănunchi de teme, aceste două jocuri ar putea să arate și să se desfășoare cu totul diferit, după felul de a gândi, după caracterul, dispoziția sufletească și virtuozitatea jucătorilor.

În ultimă instanță, cât de departe vrea să împingă istoricul înapoi începuturile și preistoria jocului cu mărgelile de sticlă este un lucru asupra căruia poate hotărî el, după bunul său plac. Căci, ca orice idee mare, jocul acesta nu are propriu-zis un început, ci, ca idee, a existat întotdeauna. Ca idee, ca intuiție și ideal îl găsim imaginat încă în epocile timpurii, așa de exemplu la Pitagora, apoi, în perioada târzie a culturii antice, în cercul elenistic al gnosticilor, nu mai puțin la vechii chinezi, apoi iarăși în momentele culminante ale vieții spirituale arabo-maure, iar, mai departe, urmele preistoriei sale ne conduc prin scolastică și umanism spre academiile de matematicieni din veacurile al șaptesprezecelea și al optsprezecelea și până la filosofile romantice și semnele runice din visurile magice ale lui Novalis¹. Aceeași idee eternă, care s-a întruchipat pentru noi în jocul cu mărgelile de sticlă, a stat la baza tuturor mișcărilor pentru realizarea idealului unei *Universitas Litterarum*², a tuturor academiilor platonice, a tuturor asociațiilor unei elite spirituale, a tuturor tentativelor de apropiere între științele exacte și cele libere, a tuturor încercărilor de conciliere a științei cu arta sau a științei cu religia. Spirite ca Abélard³, ca Leibniz, ca Hegel au nutrit fără îndoială visul

¹ Pentru Novalis (Friedrich Leopold von Hardenberg) (1777–1801), poet romantic german, reprezentant al „idealismului magic“, lumea subiectivă era singura realitate, iar visul, un izvor de adevăruri absolute. Runele sunt cele mai vechi semne grafice germanice. În limba gotă, *runa* – „secret“, taină.

² Aici, cu sensul de totalitate a studiilor literare și științifice.

³ Pierre Abélard (1079–1142), filosof și teolog scolastic francez, este întemeietorul conceptualismului, poziție filosofică înaintată pentru vremea sa, care respingea teza că generalul ar exista ca o realitate independentă de lucrurile individuale. Conform conceptualismului,

de a cuprinde universul spiritual în sisteme concentrice și de a reuni frumusețea vie a fenomenului spiritual și a artei cu magica putere de formulare a disciplinelor exacte. În vremurile în care muzica și matematica au trăit aproape concomitent o perioadă clasică, alianțele și fecundările dintre cele două discipline au fost numeroase. Iar cu două veacuri mai înainte, la Nikolaus von Kues¹, găsim fraze care aparțin aceleiași atmosfere, cum ar fi aceasta: „Spiritul se modelează conform potențialității, pentru a măsura totul în modul potențialității, conform necesității absolute, pentru a măsura totul în modul unității și simplității, cum o face Dumnezeu, și conform necesității de conexiune, pentru a măsura totul în funcție de specificul său, în sfârșit se modelează conform potențialității determinate, pentru a măsura totul în raport cu existența sa. Mai departe însă, spiritul măsoară și simbolic, prin comparație, ca atunci când se slujește de numele și de figurile geometrice și se raportează la ele, luându-le ca elemente de referință“. De altfel, nu numai această idee a lui Cusanus pare a viza jocul cu mărgelile de sticlă sau a corespunde și izvorî dintr-o direcție imaginativă similară aceleia a acestui joc de idei; pot fi indicate la el mai multe alte intuiții asemănătoare. Dragostea lui pentru matematici, capacitatea și plăcerea lui de a utiliza figuri și axiome din geometria euclidiană ca elemente alegorice pentru noțiuni teologice-filosofice par a se afla foarte aproape de mentalitatea

generalul există totuși pe planul logic, sub forma noțiunilor, a „conceptelor“. Filosoful francez a combătut fanatismul religios, pledând pentru așezarea credinței pe baze raționale, fapt care a fost condamnat ca erezie de către Biserică. Pe plan literar, Abélard a devenit eroul unei celebre povestiri medievale despre dragostea lui nefericită pentru Héléoise.

¹ Nikolaus von Kues (Cusa, Cués sau Cusanus) (1401–1464), cardinal și filosof german, a cărui gândire panteistă conține elemente dialectice remarcabile. A propus fundamentarea studiului naturii pe matematică.

jocului și, uneori, latineasca lui (ale cărei vocabule nu sunt rareori propriile-i invenții libere, fără ca prin aceasta să rămână de neînțeles pentru vreun cunoscător al latinei) ne amintește de plasticitatea liberă de rigori a limbajului jocului.

După cum a putut-o arăta însuși motto-ul pus în fruntea studiului nostru, Albertus Secundus se numără în egală măsură printre străbunii jocului cu mărgelile de sticlă. Presupunem de asemenea – ce-i drept, fără a o putea dovedi cu citate – că ideea jocului i-a stăpânit și pe acei muzicieni învățați din secolele al șaisprezecelea, al șaptesprezecelea și al optsprezecelea, care puneau la baza compozițiilor lor muzicale speculații matematice. Ici și colo în vechile literaturi dăm peste legende despre jocuri înțelepte și magice, care erau scornite și jucate de către cărturari, călugări sau la curți princiare cu dragoste de cele spirituale, de exemplu în forma unor jocuri de șah, ale căror figuri și câmpuri aveau în afara semnificațiilor obișnuite și alte înțelesuri, tainice. Sunt cunoscute îndeobște acele relatări, povestiri și mituri din epocile timpurii ale tuturor culturilor, care atribuiau muzicii, cu mult mai presus de orice valoare pur artistică, o forță capabilă să domine sufletele și popoarele, făcând din ea un factor tutelar misterios sau un cod de legi pentru oameni și state. De la China cea mai veche până la mitologia greacă, concepția unei vieți ideale, celeste a oamenilor, sub hegemonia muzicii, și-a jucat rolul său. Cu acest cult al muzicii („în eternele preschimbări, misterioasa forță a muzicii ne salută pe-al nostru tărâm” – Novalis) se află în cea mai intimă conexiune și jocul cu mărgelile de sticlă.

Admițând că ideea jocului este veșnică și că ea a existat și s-a manifestat întotdeauna, cu mult înainte de realizarea ei în practică, concretizarea ei în forma cunoscută de noi are prin urmare o anumită istorie a sa, ale cărei etape mai importante vrem să încercăm a le înfățișa pe scurt.

Mișcarea spirituală ale cărei roade sunt, între multe altele, constituirea Ordinului și jocul cu mărgelile de sticlă, își are începuturile într-o perioadă istorică ce poartă numele de „Epoca foiletonistică”, nume dat de istoricul literar Plinius Ziegenhalß, autor al unor cercetări fundamentale. Asemenea nume sunt frumoase, însă pline de primejdii și iscă întotdeauna tentația de a aprecia nejust o oarecare stare de lucruri din viața trecută a umanității; epoca „foiletonistică” n-a fost nicidecum lipsită de spirit, ba nici măcar săracă spiritualicește. Dar, așa se pare după opinia lui Ziegenhalß, a știut să-și valorifice prea puțin spiritul sau, mai mult încă, n-a știut să afle pentru spirit locul și funcția corespunzătoare în economia vieții și a statului. S-o mărturisim deschis, noi cunoaștem foarte prost această epocă, deși ea este terenul pe care a crescut aproape tot ceea ce constituie astăzi caracteristicile vieții noastre spirituale. A fost, după Ziegenhalß, o epocă într-o măsură deosebită „burgheză” și favorabilă individualismului exacerbat, iar dacă, pentru a-i contura atmosfera, cităm câteva trăsături așa cum reies din descrierea lui Ziegenhalß, un lucru cel puțin știm cu toată certitudinea, anume că aceste trăsături nu sunt inventate sau exagerate prea mult și definite eronat, căci marele cercetător le probează cu un număr nesfârșit de documente literare și de altă natură. Ne raliem deci savantului, singurul ce-a învrednicit până acum epoca „foiletonistică” cu o cercetare serioasă, și, referitor la aceasta, nu vrem să uităm că este ceva ușuratic și nerod să strâmbi din nas când vine vorba despre greșeli și rele obiceiuri din timpuri îndepărtate.

Începând de la sfârșitul Evului Mediu, evoluția vieții spirituale în Europa pare a fi avut două mari tendințe: eliberarea gândirii și a credinței de orice influență autoritară, așadar, lupta rațiunii ce se simțea suverană și matură împotriva dominației Bisericii Romane, și – pe de altă parte – căutarea tainică, dar pasionantă în direcția unei